

Kroniek Caribisch recht

Germaine Rekwest, Aubrich Bakhuis, Wessel Geursen & Marnix Snel¹

In de traditie van de vorige kroniek over Caribisch recht, waarin aandacht is besteed aan de langdurige onderhandelingen rond de ontwerp-Rijkswet COHO en de complexe kwestie van de Rijkswet-Koninkrijksgeschillen, richt deze kroniek zich ditmaal op een nieuw maar nauw verwant onderwerp: de onderlinge regeling. Ook op andere rechtsgebieden in de Caribische Koninkrijkslanden was het een bewogen periode. Een aantal algemeenbelangacties die in de vorige kroniekperiode zijn geïnitieerd, hebben geleid tot zeer belangwekkende uitspraken, zoals de zaak die Stichting Clean Air Everywhere aanspande tegen het land Curaçao. Daarnaast oordeelden verschillende rechters van de Caribische Koninkrijkslanden in de kroniekperiode in vrij absolute termen dat het EU-recht niet van toepassing is. Dat ligt volgens auteurs genuanceerder. Ook op fiscaal gebied is het een boeiende kroniekperiode geweest met tal van ontwikkelingen. Uw Caribische chroniqueurs zijn zich er terdege van bewust dat de kroniek vanwege de beperkte ruimte niet de plaats is om alle ontwikkelingen tot in detail te bespreken. Zij volstaan daarom met enkele opvallende ontwikkelingen.

Caribisch Koninkrijksrecht

Zoals in de vorige Kroniek Caribisch recht treffend werd benadrukt, kent het constitutionele landschap van ons trans-Atlantische Koninkrijk 'never a dull moment'. Dat is dit jaar niet anders. Op 4 april 2023 werd de 'Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen' met veel ceremonieel onthuld door de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en de Minister-Presidenten van Aruba, Curaçao en Sint Maarten.² Het pad naar dit akkoord was, om het zacht uit te drukken, hobbelig. Nadat onderhandelingen over de voorgestelde Rijkswet COHO mislukten – aansluitend op de thema's die we vorig jaar bespraken – bleek er behoefte aan een alternatieve vorm van samenwerking tussen Nederland en de afzonderlijke Caribische landen van het Koninkrijk.³ Deze is gevonden in de vorm van een onderlinge regeling als bedoeld in artikel 38 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden (Statuut). De Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen behelst kortgezegd, afspraken voor de uitvoering van de door partijen afgesproken noodzakelijke hervorming met als doel de economische weerbaarheid en de bestuurskracht van de Caribische Koninkrijkslanden te verhogen. De hervormingen omvatten verschillende onderdelen en thema's, zoals het financieel beheer, de kosten en effectiviteit van de publieke sector, zorg, onderwijs en het versterken van de rechtsstaat. Nederland biedt ondersteuning door de inzet van mensen en middelen. De Caribische Koninkrijkslanden committeren zich aan de uitvoering van de overeengekomen noodzakelijke hervormingen.

De onderlinge regeling als bedoeld in artikel 38 Statuut

De onderlinge regeling, zoals gepresenteerd in het akkoord van 4 april 2023, belicht niet alleen de complexe samenwerkingsdynamiek binnen het Koninkrijk, maar roept ook vragen op over de constitutionele aard van dit instrument. Artikel 38 van het Statuut laat – zoals vaker in het Statuut voorkomt – ruimte voor interpretatie en keuzes van de deelnemende partijen.⁴ Hoewel het eerste lid van dit artikel suggereert dat er geen specifieke vormvereisten zijn, biedt het tweede lid de landen de optie om de regeling vast te leggen via een rijkswet of een algemene maatregel van rijksbestuur (AMvRB).

In de Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen is gekozen voor wat in de literatuur wordt aangeduid als een 'vormvrije onderlinge regeling'.⁵ Dit type regeling verschilt van afspraken tussen de koninkrijkspartners die zijn vastgelegd in een rijkswet of een AMvRB, en komt tot stand door onderhandeling en overleg tussen

De procedure voor de totstandkoming van de vormvrije onderlinge regeling is flexibeler dan een rijkswet of AMvRB

de betrokken landen. De procedure voor de totstandkoming van de vormvrije onderlinge regeling is flexibeler dan een rijkswet of AMvRB en kan sneller worden aangepast aan de veranderende politieke of bestuurlijke context. Dit roept wel vragen op over de democratische legitimatie van een vormvrije onderlinge regeling.

De democratische legitimiteit van een vormvrije onderlinge regeling

De democratische legitimiteit van een onderlinge regeling varieert en is afhankelijk van de wijze waarop deze tot stand komt. In het geval van een regeling bij een (consensus-)rijkswet worden, zoals voorgeschreven door het Statuut, de parlementen van de Caribische landen van het Koninkrijk actief betrokken.⁶ Het Statuut vereist een verplichte raadpleging van deze parlementen, waardoor er een democratische controle is ingebouwd.

Echter, een onderlinge regeling die niet via een consensusrijkswet is vastgelegd, is een overeenkomst tussen de regeringen van de betrokken landen. Het totstandkomingsproces van een onderlinge regeling wordt overgelaten aan de discretionaire bevoegdheid van deze regeringen. In beginsel is geen voorafgaande parlementaire goedkeuring nodig. Partijen kunnen ervoor kiezen om de democratische legitimiteit te vergroten. De onderlinge regeling kan bijvoorbeeld een clausule bevatten die bepaalt dat parlementaire goedkeuring vereist is voor de inwerkingtreding. Dit versterkt de rol van het parlement en verhoogt de democratische legitimiteit. Een andere optie is om de onderlinge regeling vast te stellen bij landsverordening, een mogelijkheid die het Statuut toelaat.

De 'Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen' is in dit kader een interessant geval. Deze vormvrije onderlinge regeling trad in werking zonder voorafgaande parlementaire goedkeuring, maar vereist wel de goedkeuring van de parlementen van de Caribische Koninkrijkslanden voor een verlenging van de initiële looptijd. Dit wijst op een beperkte maar wel bestaande mate van democratische controle.

Indien de onderlinge regeling zelf geen voorwaarde stelt voor parlementaire goedkeuring, dan blijven de 'reguliere' constitutionele middelen beschikbaar voor de leden van de Staten.⁷ Kortom, de democratische aard van een vormvrije onderlinge regeling is flexibel en kan variëren,

maar het Statuut en de constitutionele praktijk in de Caribische Koninkrijkslanden bieden verschillende manieren om de democratische legitimiteit te waarborgen of te versterken.

Doorwerking van de vormvrije onderlinge regeling

Een onderlinge regeling heeft niet altijd directe doorwerking in de rechtsorde van de betrokken landen. Wanneer zo'n regeling wordt vastgelegd in een consensusrijkswet of een AMvRB, wordt deze automatisch boven de landsverordeningen en andere lokale wetgeving geplaatst. Dit heeft aanzienlijke gevolgen voor de autonomie van de Caribische Koninkrijkslanden: niet alleen zijn ze beperkt betrokken bij de totstandkoming van de consensusrijkswet of AMvRB, maar lokale wetgeving moet ook in overeenstemming zijn met deze 'hogere' regeling.

Als een onderlinge regeling niet bij rijkswet of AMvRB wordt vastgesteld, blijft deze in essentie een afspraak tussen de betrokken regeringen zonder automatische doorwerking in hun rechtsordes. Voor de effectivering van de regeling in de lokale rechtsorde moet deze normaal gesproken worden omgezet in een landsverordening (in de Caribische Koninkrijkslanden) of een wet (in Nederland). Dit kan variëren wanneer in gezamenlijk overleg wordt besloten tot goedkeuring of vaststelling van de onderlinge regeling bij landsverordening of wet.⁸

Samengevat, de bepalingen in een vormvrije onderlinge regeling hebben pas effect in de rechtsorde van de betrokken landen na omzetting door middel van een van de bovengenoemde routes. Tot die tijd blijven het slechts afspraken tussen de betrokken regeringen. De 'Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen' heeft geen directe doorwerking in de rechtsorde van de Caribische landen van het Koninkrijk. De afspraken die hierin zijn gemaakt worden stap voor stap uitgewerkt in een uitvoeringsagenda en een plan van aanpak, en pas daarna omgezet in landsverordeningen voor zover dit nodig wordt geacht.

Tussentijdse wijziging of beëindiging van een vormvrije regeling

Er bestaan geen formele regels die de wijziging of beëindiging van een onderlinge regeling voorschrijven. Dergelijke

Auteurs

1. Mr. dr. G.D. Rekwest is houder van de Jean Monnet module 'European integration in the Caribbean Region' bij de University of Curaçao. Zij is tevens verbonden aan de Universiteit Leiden; mr. dr. G.A.H. Bakhuis is Fellow bij de Stichting Themis Institute for Governance & Leadership. Ook is hij gast-docent aan de University of Curaçao (Faculteit der Rechtsgeleerdheid) en de Tilburg University (International Post-Master Program Accountancy); mr. W.W. Geursen is senior jurist bij de Autoriteit Consument en Markt en buitenpromovendus aan de Vrije Universiteit; mr. dr. M.V.R. Snel is onderwijsdirecteur van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Radboud Universiteit en

visiting lecturer aan de University of Curaçao en Nyenrode Business University.

Auteurs schrijven op persoonlijke titel. Deze kroniek bestrijkt de periode oktober 2021 - september 2023.

Noten

- Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen tussen Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten van 4 april 2023.
- Kamerstukken II 2022/23, 36200-IV, nr. 46.
- Art. 38 Statuut luidt: 1. Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten kunnen onderling regelingen treffen. 2. In onderling overleg kan worden bepaald, dat zodanige regeling en de wijziging daarvan bij rijkswet

of algemene maatregel van rijksbestuur wordt vastgesteld.

- De vormvrije regeling is een term die is gebruikt door C. Borman, *Het Statuut voor het Koninkrijk*, Deventer: Kluwer 2012, p. 182; en S. Hillebrink in: P.P.T. Bovend'Eert, ze T.E.J.H. van Gennip, S.P. Poppelaars & J.J.J. Sillen (red.), *De verhoudingen in het Koninkrijk der Nederlanden*, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2016, p. 113-134. Hoogers gebruikt de term 'onderlinge regeling sui generis', zie H.G. Hoogers, *De normenhiërarchie van het Koninkrijk der Nederlanden*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009, p. 88.
- Conform de procedure van de totstandkoming van rijkswetten in artikel 15 e.v. Statuut.

- De leden van de Staten van de Caribische landen van het Koninkrijk beschikken over parlementaire sturingsinstrumenten, zoals het recht op inlichtingen en het interpellatierecht.
- Een voorbeeld hiervan is het Centrale Bank-statuut tussen Curaçao en Sint Maarten. In deze onderlinge regeling is gekozen voor een combinatie van goedkeuring bij landsverordening en de vastlegging van specifieke bepalingen in een afzonderlijke (eenvormige) landsverordening. Deze constructie garandeert de wettelijke inbedding van de onderlinge regeling in de rechtsordes van beide landen.

regelingen bevatten meestal eigen clausules die gaan over tussentijdse aanpassingen en beëindiging. Een essentieel aspect bij de wijziging of beëindiging van een onderlinge regeling – ongeacht de vorm – is de noodzaak van consensus tussen de partijen. De aan het Statuut ten grondslag liggende principes van vrijwilligheid en gelijkwaardigheid zijn van toepassing op het gehele traject, van totstandkoming tot eventuele beëindiging. Bij het wegvallen van consensus tussen de partijen kan, zelfs zonder expliciete beëindigingsclausule, de vormvrije onderlinge regeling worden opgezegd.

Een eenzijdige en voortijdige beëindiging van een onderlinge regeling kan nadelige consequenties hebben. Er zal nieuwe consensus bereikt moeten worden over de afhandeling van de bestaande verplichtingen en afspraken.⁹

De Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen eindigt per 4 april 2027 of indien eerder wordt besloten tot beëindiging.¹⁰ Volgens de toelichting zijn de betrokken actoren in principe volledig vrij om in gezamenlijkheid tot beëindiging te beslissen.¹¹ Beëindiging van de Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen heeft tot gevolg dat de landspakketten, de uitvoeringsagenda's en de plannen van aanpak ook komen te vervallen.¹² Wel is voorzien in een regeling voor de afwikkeling van projecten, programma's of maatregelen waarin Nederland op basis van artikel 9 lid 1 heeft geïnvesteerd. In artikel 11 lid 5 is voorzien in de verplichting om nader overleg te plegen en nadere afspraken te maken over de afronding en afwikkeling.¹³

Hoewel er geen expliciete clausule is voor wijzigingen in de Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen, is wel geregeld dat de daarop gebaseerde landspakketten tussentijds kunnen worden aangepast.¹⁴ Bij het aangaan van een onderlinge regeling is het cruciaal om bewust te zijn van de mechanismen voor wijziging en beëindiging. Aangezien deze niet formeel zijn vastgelegd, speelt consensus een belangrijke rol bij eventuele aanpassingen of het beëindigen van de onderlinge regeling.

De tijd zal het leren

De instrumenten in het Statuut blijven voor liefhebbers een bron van fascinatie. De vormvrije onderlinge regeling geldt als een vehikel van autonome samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk. De Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen is weer voorbeeld van op oplossingen gericht samenwerken, waarbij de focus ligt op de verwezenlijking van de door Nederland begeerde noodzakelijke hervormingen in het financieel beheer, de kosten en effectiviteit van de publieke sector, belastingen, het zorgstelsel, de financiële sector, het onderwijs en het versterken van de rechtsstaat. Het ontbreken van stringente procedureregels of vormvoorschriften in het Statuut voor de vormvrije onderlinge regeling biedt de actoren een gro-

te mate van vrijheid van handelen en flexibiliteit, een dubbelzijdig zwaard dat democratische legitimiteit soms aan het wankelen kan brengen. Daarom kan het betrekken van de Staten van de Caribische Koninkrijkslanden door goedkeuring of vaststelling bij landsverordening, bijvoorbeeld, een optie zijn om de gewenste en in sommige gevallen noodzakelijke democratische legitimiteit te verkrijgen en vast te houden.

De Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen impliceert geen directe juridische doorwerking in de rechtsordes van Caribische Koninkrijkslanden. Gekozen is voor een creatieve omweg via uitvoeringsagenda's en plannen van aanpak die in nationale wetgeving worden uitgewerkt.

Wat ons het meest intrigeert, is de verwevenheid van consensus in de levensader van deze vormvrije onderlinge regeling. De Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen bevat namelijk een regeling voor voortijdige beëindiging. Echter, daarvoor is blijkens artikel 11 lid 3 Regeling onderlinge overeenstemming tussen de landen vereist en dienen afspraken te worden gemaakt over de financiële afwikkeling van investeringen die door Nederland financieel zijn ondersteund. Wij vragen ons af wat er gebeurt wanneer een van de Caribische Koninkrijkslanden deze onderlinge regeling eenzijdig opzegt, omdat de onderliggende consensus tijdens de uitvoering is komen te vervallen.

De Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen gaat uit van blijvende consensus tussen de landen, ook bij de beëindiging en de afwikkeling daarvan. Het is de vraag hoe de andere partijen zullen omgaan met een eenzijdige opzegging zonder dat daar (algehele) overeenstemming over bestaat.¹⁵ Vooralsnog mogen we uitgaan van het positieve gevoel dat de Staatssecretaris van BZK en de Minister-Presidenten van de Caribische Koninkrijkslanden tijdens de presentatie van de Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen uitstraalden. De tijd, zoals altijd, zal het leren.

Privaatrecht

Met betrekking tot het privaatrecht van de Caribische landen van het Koninkrijk hebben er zich in de kroniekperiode de nodige ontwikkelingen voorgedaan. De belangrijkste daarvan worden in dit deel van deze kroniek besproken. Voor de ontwikkelingen in de periode vooraf gaand aan de kroniekperiode wijzen wij op het in 2020 uitgegeven lustrumnummer van het *Caribisch Juristenblad* waarin de belangrijkste ontwikkelingen tussen 2010 en 2020, in sommige gevallen zelfs tussen 2000 en 2020, in het personen- en familierecht,¹⁶ rechtspersonenrecht,¹⁷ erfrecht,¹⁸ vermogensrecht,¹⁹ arbeidsrecht,²⁰ intellectueel eigendomsrecht,²¹ internationaal privaatrecht²² en burgerlijk procesrecht²³ zijn beschreven.

Wetgeving

Op 1 september 2021 zijn in Aruba de Landsverordening aanvulling Burgerlijk Wetboek van Aruba²⁴ en de Aanpassingsverordening aanvulling BW²⁵ in werking getreden.²⁶ Daarmee zijn het namenrecht, het huwelijksvermogensrecht, de regeling van het ouderlijk gezag, het erfrecht en de regelingen inzake de bijzondere overeenkomsten van huur, arbeid, aanneming van werk, perso-

**De instrumenten in het Statuut
blijven voor liefhebbers een bron
van fascinatie**

De wijzigingen en aanvullingen hebben het Arubaanse privaatrecht weer grotendeels in overeenstemming gebracht met dat van Curaçao en Sint Maarten

nennuootschappen en verzekering en lijfrente herzien en zijn aan het Arubaans BW regelingen toegevoegd met betrekking tot langdurig onverdeeld gebleven boedels, huizenkoop, koop op afstand, de gerechtelijke vaststelling van het vaderschap en, *last but not least*, het geregistreerd partnerschap. Met uitzondering van de introductie van laatstgenoemde regeling en het feit dat de Landsverordening weliswaar voorziet in een regeling van de trust, maar deze (nog) niet in werking is getreden, geldt dat de wijzigingen en aanvullingen het Arubaanse privaatrecht weer grotendeels in overeenstemming hebben gebracht met dat van Curaçao en Sint Maarten, waarin vergelijkbare wijzigingen en aanvullingen reeds in 2012 respectievelijk 2014 hebben plaatsgevonden.²⁷ De introductie van de regeling van het geregistreerd partnerschap maakt deel uit van een bredere beweging in de Caribische Koninkrijksdelen waarin wordt gestreden voor de rechten van paren van gelijk geslacht, waarop wij ver-

derop nog afzonderlijk ingaan. De tekst van het Burgerlijk Wetboek van Aruba zoals die per 1 september 2021 luidt, is door de Arubaanse overheid online gepubliceerd²⁸ en onder redactie van Bollen & Hamers in 2022 in bundelvorm uitgegeven.²⁹

Behalve deze belangrijke wijzigingen, is in Aruba ook de Landsverordening regeling consumentenkrediet door de Staten aangenomen.³⁰ Vooralsnog is zij nog niet in werking getreden.

In Sint Maarten is per 1 oktober 2022 de hercodificatie van het in het Burgerlijk Wetboek opgenomen arbeids-overeenkomstenrecht³¹ in werking getreden.³² Hoewel de wijzigingen voor een belangrijk deel (slechts) van technische aard zijn, hebben er ook materiële wijzigingen plaatsgevonden. Gewezen kan worden op de regeling van de arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd (artikel 7:614a BWSXM), zwangerschap en bevalling (artikel 7:629a BWSXM), gelijke behandeling (artikel 7:646-653 BWSXM) en overgang van onderneming (artikel 7:662-666 BWSXM). Curaçao en de BES blijven met de modernisering van het arbeidsovereenkomstenrecht vooralsnog achter.

Algemeenbelangacties, milieu en huwelijk personen van gelijk geslacht

Al enige jaren is (ook) in de Caribische Koninkrijksdelen de duidelijke trend waarneembaar dat belangengroeperingen steeds vaker via collectieve acties (ex artikel 3:305a BW) een beroep op de burgerlijke rechter doen om wijziging van wetgeving en/of beleid te bewerkstelligen. Die trend heeft zich in de kroniekperiode doorgezet. Wij wijzen onder meer op de voorgenomen actie tegen de Nederlandse staat gericht op de bescherming van Bonaire tegen

9. Bij de eenzijdige wijziging of beëindiging van gemaakte afspraken met verplichtingen over en weer, kunnen contractuele, wettelijke of internationaalrechtelijke aansprakelijkheden aan de orde zijn.

10. Art. 11 lid 2 en 3 Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen.

11. Toelichting bij de Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen, p. 9.

12. Art. 11 lid 4 Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen en de toelichting bij de regeling, p. 9.

13. Deze afspraken worden op ambtelijk niveau gemaakt (Uitvoeringsorganisatie en Werkorganisatie) en behoeven de instemming van de Minister van Algemene Zaken van het betreffende land en van de Minister van BZK.

14. Art. 3 lid 3 Onderlinge regeling samenwerking bij hervormingen. De wijziging geschiedt bij onderlinge regeling en komt niet tot stand dan nadat de Staten van het betrokken land in de gelegenheid zijn gesteld om kennis te nemen van het ontwerp en daarover eventuele wensen of bezwaren in te brengen.

15. Als de consensus komt te ontvallen, is het onttrekken aan een onderlinge regeling

in beginsel mogelijk, onverminderd eventuele contractuele, wettelijke of volkenrechtelijke aansprakelijkheid. Zie ook een advies van de Raad van Advies van Curaçao, RvA no. RA/11-09-RW.

16. R.M. Nieuw, 'Het personen- en familerecht anno 2020', *CJB* 2020, afl. 4, p. 475-488.

17. K. Frielink, 'Nederlands Caribisch rechts-personenrecht', *CJB* 2020, afl. 4, p. 488-498.

18. G. van der Burght, 'Erfrecht onder Caribische vlag', *CJB* 2020, afl. 4, p. 499-507.

19. P. Klik, 'Boeken 3 en 5 BW. Vermogensrecht in het algemeen en zakelijke rechten', *CJB* 2020, afl. 4, p. 508-523, 'Boek 6 BW. Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht en verbintenissen uit overeenkomst', *CJB* 2020, afl. 4, p. 524-538 en 'Boek 6 BW. De verbintenis uit de wet', *CJB* 2020, afl. 4, p. 539-553.

20. P.H. Veling, 'Tien jaar arbeidsrecht (2010-2020)', *CJB* 2020, afl. 4, p. 554-566.

21. C.A.D. Jänsch & J.A. de Baar, 'Het recht van de intellectuele eigendom 2000-2020', *CJB* 2020, afl. 4, p. 567-580.

22. M.V.R. Snel, 'Kroniek internationaal privaatrecht Caribische koninkrijksdelen

2010-2020', *CJB* 2020, afl. 4, p. 581-591.

23. Th. Veling, 'Kroniek burgerlijk procesrecht 2010-2020', *CJB* 2020, afl. 4, p. 592-603.

24. Landsverordening van 23 september 2016 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek van Aruba (AB. 1989 no. GT 100) in verband met een aantal onderwerpen die nog een regeling of aanpassing in het Burgerlijk Wetboek van Aruba behoeven, AB. 2016 no. 51.

25. Aanpassingsverordening aanvulling Burgerlijk Wetboek van Aruba, AB. 2021 no. 43.

26. Landsbesluit van 2 juni 2021 no. 1, AB. 2021 no. 90. Een aantal omissies is inmiddels hersteld in de Landsverordening van 6 juli 2023 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek van Aruba en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van Aruba in verband met de reparatie van een aantal omissies die daarin terecht zijn gekomen en het aanbrengen van een aantal technische wijzigingen (reparatie BWA en Rv), AB. 2023 no. 24.

27. Zie over de wijzigingen C.J.M. Bollen, 'De aanvulling van het Burgerlijk Wetboek van Aruba. All quiet on the Western front?',

NJB 2017/843, afl. 16, p. 1093-1102.

28. Zie overheid.aw/document.php?m=55&fileid=94829&f=fdc67a45af7681278244ea77c08da63a&attachment=0&c=58160.

29. C.J.M. Bollen & J.J.A. Hamers, *Burgerlijk Wetboek van Aruba inclusief overgangrecht* (SNAAR deel 45), Den Haag: Boom juridisch 2022.

30. Landsverordening houdende regels inzake het toezicht op het aanbieden van consumentenkrediet, alsmede tot wijziging van de Landsverordening toezicht kredietwezen (AB. 1998 no.16) en de Landsverordening toezicht verzekeringsbedrijf (AB. 2000, no. 82), AB. 2022 no. 83.

31. Landsverordening, van de 21ste oktober 2021 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en enkele andere landsverordeningen in verband met de vervanging van de zevende titel A van Boek 7A door een nieuwe titel 10 van Boek 7A regerende voorschriften over arbeidsovereenkomsten, AB. 2021 no. 64.

32. Landsbesluit van 6 september 2022, no. LB-22/0455 regende de inwerkingtreding van de Landsverordening arbeidsovereenkomst, AB. 2022 no. 44.

de gevolgen van klimaatverandering.³³ de actie die de Bonairiaanse consumentenbond startte tegen de Nederlandse staat om een einde te maken aan de ongelijkheid tussen Bonaire, Saba en Sint Eustatius en andere Nederlandse gemeenten op het gebied van armoedebestrijding en minimumloon,³⁴ en – toegegeven net buiten de kroniekperiode vallend, maar toch – de actie van de stichting Pro Soualiga tegen het land Sint Maarten waarin zij opkomt voor het zelfbeschikkingsrecht van de inwoners van Sint Maarten.³⁵

In het kader van een aantal algemeenbelangacties die voorafgaand aan de kroniekperiode zijn geïnitieerd, zijn tijdens de kroniekperiode (zeer!) belangwekkende uitspraken tot stand gekomen.

In de eerste plaats wijzen wij op de uitspraak in hoger beroep in de zaak die Stichting Clean Air Everywhere aanspande tegen het land Curaçao.³⁶ Clean Air Everywhere had in eerste aanleg in de kern gevorderd (i) een verklaring voor recht dat het land Curaçao onrechtmatig handelt door artikel 8 EVRM te schenden door geen deugdelijk wettelijk normenstelsel vast te stellen voor de emissie van zwaveldioxide en fijnstof terwijl deze stoffen ernstige gezondheidsklachten veroorzaken, en (ii) een veroordeling van het Land om binnen een termijn van twee maanden de hoeveelheid zwaveldioxide en fijnstof zodanig terug te brengen dat wordt voldaan aan de door de WHO gehanteerde normen.³⁷ Het Gerecht in eerste aanleg van Curaçao sprak in 2019 de gevorderde verklaring voor recht uit en beval het land de hoeveelheid zwaveldioxide en fijnstof in overeenstemming te brengen met de WHO-normen of met alternatieve en deugdelijk bekend gemaakte andere normen die de toets aan artikel 8 EVRM kunnen doorstaan.³⁸ In hoger beroep hield het Gemeenschappelijk Hof van Justitie de uitspraak van het Gerecht overeind. Het oordeelde daarbij tevens dat het feit dat er vlak voor het hoger beroep een Ministeriële Regeling met

weer wordt teruggedraaid.³⁹ Omdat het Land Curaçao zich met het slechts vervaardigen van genoemde Ministeriële Regeling niet houdt aan het bevel om de hoeveelheid zwaveldioxide en fijnstof in overeenstemming te brengen met de WHO-normen of andere normen die de toets aan artikel 8 EVRM kunnen doorstaan, is tijdens de kroniekperiode overigens door Clean Air Everywhere nog een kort geding aangespannen. Dat leidde tot het oordeel dat het Land niet kan volstaan met de bevordering, controle en handhaving van de (deels afwezige) luchtkwaliteitsnormen als opgenomen in de Ministeriële Regeling en het bevel aan het land om zich te onthouden van handelingen die in strijd zijn met de in het bodemvonnis uitgesproken veroordeling.⁴⁰

In de tweede plaats springen in het oog de uitspraken in hoger beroep in de rechtszaken tegen het land Aruba en het land Curaçao gericht op de (formele) erkenning van de relatie van personen van gelijk geslacht en de gelijktrekking van de rechten van deze paren met de rechten van gehuwden.⁴¹ In eerste aanleg werd in beide zaken nagenoeg hetzelfde gevorderd, namelijk dat het Gerecht in eerste aanleg (i) voor recht verklaart dat het Arubaanse respectievelijk Curaçaose recht, dat het huwelijk tussen paren van gelijk geslacht niet toestaat en voor hen ook geen gelijkwaardig alternatief kent, in strijd is met onder andere het in de Arubaanse c.q. Curaçaose Staatsregeling verankerde gelijkheidsbeginsel en artikel 8 (jo. 14) EVRM en dat het land Aruba c.q. Curaçao daardoor onrechtmatig handelt, (ii) bepaalt dat het Arubaanse respectievelijk Curaçaose recht zo wordt uitgelegd en toegepast dat (per direct) ook personen van gelijk geslacht een huwelijk kunnen aangaan of van een gelijkwaardig alternatief gebruik kunnen maken, en (iii) het land Aruba respectievelijk Curaçao beveelt om een wetwijziging te realiseren waarmee de veronderstelde onrechtmatigheden worden opgeheven.⁴² De vorderingen onder (ii) en (iii) werden in beide zaken afgewezen, kort gezegd omdat de rechter de overheid niet kan dwingen tot (invoering van) wetgeving met een bepaalde inhoud.⁴³ De vordering onder (i) wezen de Gerechten in eerste aanleg van Aruba en Curaçao wel toe. Het Gerecht in eerste aanleg Aruba legde daaraan ten grondslag dat uit artikel 8 EVRM voor het land Aruba een positieve verplichting voortvloeit om regelgeving te creëren voor de erkenning en kernbescherming van paren van gelijk geslacht, waaraan het land niet heeft voldaan.⁴⁴ Dat de toen nog ontwerp-Landsverordening die in het geregistreerd partnerschap voorziet, aanhangig was, doet volgens het Gerecht aan die conclusie niet af, temeer niet omdat het besluitvormingsproces zodanig traag verliep dat op inwerkingtreding op het moment van de uitspraak nog altijd geen (concreet) zicht bestond zonder dat was gebleken dat hiervoor een gerechtvaardigd gemeenschapsbelang bestaat. Het Gerecht in eerste aanleg Curaçao kwam tot de toewijzing na een toets aan het in de Curaçaose Staatsregeling verankerde gelijkheidsbeginsel en discriminatieverbod. Het acht het huidige Curaçaose recht daarmee in strijd en overweegt bovendien dat het verdedigbaar acht dat de bescherming die de Staatsregeling biedt verdergaat dan het EVRM, in die zin dat op grond daarvan niet zomaar voor de introductie van een (vorm van) het geregistreerd partnerschap in plaats van voor de opstellingen van het huwelijk mag worden gekozen.⁴⁵ Over deze

Het Land kan niet kan volstaan met de bevordering, controle en handhaving van de (deels afwezige) luchtkwaliteitsnormen als opgenomen in de Ministeriële Regeling

uitstootnormen tot stand was gebracht, geen reden opleverde voor een andersluidend oordeel, nu, aldus het Hof, men zich kan afvragen of deze regeling wel van een voldoende deugdelijke wettelijke basis is voorzien om als een deugdelijke normstelling in de zin van artikel 8 EVRM te worden aangemerkt en er door de gekozen vorm van een Ministeriële Regeling bovendien een kans bestaat dat de regeling in de toekomst vrij eenvoudig – namelijk zonder dat daarbij het parlement betrokken hoeft te worden –

uitspraken zijn in de kroniekperiode bijdragen van Ismail en Snel verschenen.⁴⁶

Op 6 december 2022 deed het Gemeenschappelijk Hof van Justitie in beide zaken uitspraak in hoger beroep. Daar in komt het Hof tot een verderstrekkend oordeel dan de Gerechten in eerste aanleg. Na een toets aan het EVRM, het IVBPR en de Staatsregelingen van Aruba respectievelijk Curaçao en enkele overwegingen met betrekking tot (de reikwijdte van) zijn rechtsvormende taak, komt het Hof in beide zaken tot (i) een verklaring voor recht dat in Aruba respectievelijk Curaçao ook door personen van gelijk geslacht een huwelijk kan worden aangegaan en dat de wettelijke bepalingen die uitgaan van een huwelijk tussen een man en een vrouw (art. 31 lid 1 en 33 BWA resp. 30 lid 1 en 33 BWC) wegens onverenigbaarheid met de Staatsregelingen van Aruba en Curaçao geen toepassing vinden, voor zover door die toepassing het huwelijk tussen twee personen van gelijk geslacht zou worden uitgesloten, en (ii) een bevel aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van Aruba en Curaçao om mee te werken aan het aangaan van een huwelijk tussen personen van gelijk geslacht door het opmaken van een akte van huwelijksaangifte en een huwelijksakte.⁴⁷ Verstandig is dat het hof vervolgens, met het oog op de gevolgen van een eventuele vernietiging van zijn vonnissen in cassatie, bepaalt dat zijn verklaringen voor recht en bevelen geen rechtskracht krijgen voordat zijn vonnissen in kracht van gewijsde zijn gegaan.

Zowel het Land Aruba als het Land Curaçao zijn in cassatie gegaan.⁴⁸ Inmiddels bestaat er voor de kwestie ook aandacht in de Nederlandse Tweede Kamer.⁴⁹ De Curaçao-uitspraak is door Van Rijn & De Wit geannoteerd.⁵⁰

Zoals eerder vermeld, is in de tussentijd in Aruba het geregistreerd partnerschap, dat ook openstaat voor personen van gelijk geslacht, wel ingevoerd. Vooralsnog zijn daarmee echter alleen de zogenaamde 'core rights' – met uitzondering van de erfrechtelijke – die aan het geregistreerd partnerschap zijn verbonden geregeld. Inmiddels is een ontwerp-landsverordening ingediend die ziet op het regelen van de overige gevolgen van het Arubaanse geregistreerd partnerschap.⁵¹

De hiervoor genoemde zaken hebben Van Gestel ertoe aangezet ook in meer algemene zin over publiekbelangjurisprudentie in de Caribische Koninkrijksdelen te schrijven⁵² en ongetwijfeld ook Barbiers & Klaassen geïnspireerd voor hun bijdrage over de ontvankelijkheidseisen voor ideële collectieve acties zoals die in de Caribische Koninkrijksdelen gelden.⁵³

Overig

De beperkte ruimte die deze kroniek biedt, maakt dat wij voor het overige volstaan met enkele signaleringen.

In de eerste plaats wijzen wij op de mooie bijdrage van De Haan in het NJB, waarin hij de grote lijnen in de civiele rechtsontwikkeling in de Caribische Koninkrijks-

Het Hof komt in beide zaken tot een verklaring voor recht dat in Aruba respectievelijk Curaçao ook door personen van gelijk geslacht een huwelijk kan worden aangegaan

33. Zie adfe330d.nl/binnenland/vergeten-bonaire-dreigt-te-overstromen-door-opwarming-rechtszaak-tegen-staat-in-de-maak.

34. Zie nos.nl/artikel/2456257-consumentenbond-bonaire-start-rechtszaak-tegen-nederlandse-staat-om-armoede.

35. GEA Sint Maarten 23 maart 2021, ECLI:NL:OGHEAM:2021:30.

36. Gem. HvJ 1 juni 2021, ECLI:NL:OGHACMB:2021:167.

37. GEA Curaçao 14 januari 2019, ECLI:NL:OGHEAC:2019:17 (tussenvonnis).

38. GEA Curaçao 26 augustus 2019, ECLI:NL:OGHEAC:2019:172 (eindvonnis). Zie over deze uitspraak R.A.J. van Gestel & J. Sybesma, 'Annotatie bij de vonnissen ECLI:NL:OGHEAC:2017:259, ECLI:NL:OGHEAC:2019:17, ECLI:NL:OGHEAC:2019:172 en ECLI:NL:OGHEAM:2019:61', *CJB* 2019, afl. 4, p. 329-360 en, geplaatst in breder perspectief, R.A.J. van Gestel & J. Sybesma, 'De olievlekwerking van Urgenda in het Koninkrijk', *NJB* 2020/425, afl. 7, p. 468-477.

39. Gem. HvJ 1 juni 2021, ECLI:NL:OGHACMB:2021:167, met name r.o. 3.36.

40. GEA Curaçao 19 juli 2022, ECLI:NL:OGHEAC:2022:184.

41. Gem. HvJ 6 december 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:135 (Arubaanse zaak, waarvan later overigens nog twee herstellvonnissen zijn gewezen, zie ECLI:NL:OGHACMB:2022:163 en ECLI:NL:OGHACMB:2022:162) en Gem. HvJ 6 december 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:134.

42. GEA Aruba 27 mei 2020, ECLI:NL:OGHEAA:2020:239, r.o. 3.1 respectievelijk GEA Curaçao 13 september 2021, ECLI:NL:OGHEAC:2021:160, r.o. 2.1.

43. GEA Aruba 27 mei 2020, ECLI:NL:OGHEAA:2020:239, r.o. 4.2-4.10 en GEA Curaçao 13 september 2021, ECLI:NL:OGHEAC:2021:160, r.o. 3.22-3.25.

44. GEA Aruba 27 mei 2020, ECLI:NL:OGHEAA:2020:239, r.o. 4.12-4.25.

45. GEA Curaçao 13 september 2021, ECLI:NL:OGHEAC:2021:160.

46. Zie R.R. Ismail, 'Alternatieve regeling

voor homoparen die gelijkwaardig is aan het huwelijk voor heteroparen'. Annotatie bij de uitspraken GEA Aruba 27 mei 2020, ECLI:NL:OGHEAA:2020:239, GEA Aruba 20 oktober 2020, ECLI:NL:OGHEAA:2020:434 en GEA Curaçao 13 september 2021, ECLI:NL:OGHEAC:2021:160, *CJB* 2022, afl. 2, p. 109-117 en M.V.R. Snel, 'Het huwelijk tussen personen van gelijk geslacht in de Caribische Koninkrijksdelen', *NJB* 2021/2942, afl. 40, p. 3310-3318.

47. Gem. HvJ 6 december 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:135 (Arubaanse zaak, waarvan later overigens nog twee herstellvonnissen zijn gewezen, te vinden onder nummer: ECLI:NL:OGHACMB:2022:163 en ECLI:NL:OGHACMB:2022:162) en Gem. HvJ 6 december 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:134.

48. Zie: dossierkoninkrijksrelaties. nl/2022/12/13/curacao-in-cassatie-tegen-invoering-homohuwelijk-aruba-volgt/.

49. Zie 'Antwoorden op Kamervragen over het bericht "Regering Curaçao is het oneens met Hof en wil niet dat het huwelijk

wordt opengesteld" van 23 januari 2023', te vinden op rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/01/23/beantwoording-kamervragen-over-het-bericht-regering-curacao-is-het-oneens-met-hof-en-wil-niet-dat-het-huwelijk-wordt-opengesteld.

50. A.B. Van Rijn & J.C. De Wit, 'Uitsluiting huwelijk voor personen van gelijk geslacht in strijd met discriminatieverbod', *CJB* 2023, afl. 2, p. 122-128.

51. Landsverordening houdende wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek van Aruba (AB. 1989 no. GT 100) in verband met het nader regelen van de rechtsgevolgen van het geregistreerd partnerschap.

52. R.A.J. van Gestel, 'Publiekbelangjurisprudentie in Caribisch Nederland', *CJB* 2023, afl. 1, p. 3-18.

53. D. Barbiers & C. Klaassen, 'Ontvankelijkheidseisen voor ideële collectieve acties in het Koninkrijk der Nederlanden: concordant of niet?', in: W. van Boom e.a. (red.), *Vooruitgedenkenboek Burgerlijk Wetboek 1992-2022*, Den Haag: Boom 2023, p. 279-300 (met name p. 292 e.v.).

delen beschrijft.⁵⁴ Hij concludeert in de eerste plaats dat het debat over de voor- en nadelen van het concordantiebeginsel lijkt te zijn afgesloten en de positie van de Hoge Raad als hoogste rechter voor ook de Caribische Koninkrijksdelen niet meer ter discussie staat. In de Caribische wetgeving ziet hij een beweging weg van volledige uniformiteit, zonder dat daarbij het idee van (zoveel mogelijk) concordantie wordt losgelaten: in de meeste gevallen worden grotendeels de Nederlandse voorbeelden gevolgd, maar waar de wetgever dat met het oog op de bijzonderheden van de eigen rechtsorde/maatschappij nodig acht, schroomt hij niet daarvan af te wijken. In de rechtspraak van de Hoge Raad signaleert De Haan dat met toepassing van het beginsel van concordantie van rechtspraak de nadruk is komen te liggen op uniformiteit, terwijl de feitenrechtspraak actief tracht recht te doen aan de (eigen) aardigheden van de kleinschalige samenlevingen van de Caribische Koninkrijksdelen.

Inzake het Caribische personen- en familierecht is in de kroniekperiode van de hand van Gielen een uitgave verschenen waarin zij een overzicht geeft van de overeenkomsten en de verschillen die bestaan in de wetgeving op het gebied van het personen- en familierecht van de verschillende Koninkrijksdelen.⁵⁵ Voorts staat op het punt te verschijnen een (gratis toegankelijk) online handboek op de website personenenfamilie recht.com onder redactie van Schols & Snel, met vooralsnog hoofdstukken over de afstamming, het naamrecht, het huwelijk en het geregistreerd partnerschap. Meer hoofdstukken worden op termijn toegevoegd. Ook wijzen wij nog op de uitspraak van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van 14 april 2022, die mede betrekking heeft op de alleen in de Caribische Koninkrijksdelen bestaande zogenaamde 'golddiggerbepaling' (artikel 1:152 BW).⁵⁶

In de gepubliceerde feitenrechtspraak valt op dat een relatief groot aantal zaken gaat over de aansprakelijkheid van bestuurders

Voor wat betreft het rechtspersonenrecht wijzen wij in de eerste plaats op de in 2023 verschenen nieuwe druk van Frielink's *Kort begrip van het Caribisch rechtspersonenrecht* uit 2017, nu met ook aandacht voor het Surinaams rechtspersonenrecht,⁵⁷ en de in 2021 verschenen nieuwe druk van Hamers' *Nederlands Caribisch Personenvennootschapsrecht*.⁵⁸ Voorts noemen wij ook de bijdrage van Frielink en Hamers in het *Vooruitgedenkbboek Burgerlijk Wetboek 1992-2002*⁵⁹ en het door Frielink op 14 oktober 2021 verdedigde proefschrift over de quasi-bestuurder in het (Nederlands en) Caribisch rechtspersonenrecht.⁶⁰ Over de oprichtingsrechten bij een SPF schreef in informatieve zin Burgers.⁶¹ Het enquêterecht van Sint Maarten en dat van Curaçao kwam in de rechtspraak van de Hoge Raad aan de orde.⁶² In de gepubliceerde feitenrechtspraak

valt op dat een relatief groot aantal zaken gaat over de aansprakelijkheid van bestuurders.⁶³

Met betrekking tot het vermogensrecht wijzen wij op de analyse van Klik van de op vermogensrechtelijk terrein gewezen Caribische rechtspraak waarin de term 'gewoonterecht' voorkomt.⁶⁴ Voorts vermelden wij de bijdrage van Nieuwesteeg & Van Vliet waarin zij het – op verschillende punten van het Nederlandse recht afwijkende – zekerhedenrecht in de Caribische Koninkrijksdelen aan een nadere beschouwing onderwerpen.⁶⁵ Verrassend is dat zij daarin tot verschillende conclusies komen: volgens Nieuwesteeg levert het feit dat het fiduciaverbod in de Caribische Koninkrijksdelen niet lijkt te worden gemist op zijn minst een indicatie op dat het verbod ook in Nederland overbodig is, terwijl Van Vliet daarvan niet overtuigd is geraakt. Ook noemen wij nog dat er een boek is verschenen over het (nieuwe) arbeidsovereenkomstenrecht van Aruba.⁶⁶ In de rechtspraak vallen vooral op de uitspraak over de langdurig onverdeeld gebleven boedel waarvan ook de Plantage Vetter onderdeel uitmaakt⁶⁷ en voorts een aantal uitspraken die betrekking hebben op de problematiek die zich voordoet bij de in de Caribische Koninkrijksdelen relatief veel voorkomende woonresorts.⁶⁸ Een van die uitspraken bood aanleiding tot een bijdrage van Snel over in het bijzonder de verplichting van individuele gerechtigden tot een onroerende zaak die deel uitmaakt van een woonresort om bij te dragen aan beheer en onderhoud van de gemeenschappelijke voorzieningen van dat woonresort.⁶⁹ Verder noemen wij nog de worsteling van de rechtspraak met de betekenis van het *Didam*-arrest⁷⁰ voor de Caribische Koninkrijksdelen. Daarover verscheen in de kroniekperiode een mooie bijdrage van de hand van Zijlstra & Huisman.⁷¹

Met betrekking tot het procesrecht, ten slotte, wijzen wij op de uitspraak van de Hoge Raad van 14 oktober 2022 inzake het executoriaal beslag op aandelen in een Curaçaose vennootschap⁷² en met name ook de instructieve conclusie van A-G Wesseling-van Gent, die vrij uitvoerig ingaat op het executoriaal beslag op aandelen, de executoriale titel, de exequaturprocedure en artikel 441 RvCar.⁷³ Voorts wijzen wij op de conclusie van A-G Snijders van 17 december 2021, waarin hij tot de conclusie komt dat, net als naar Nederlands recht het geval is, ook voor het Caribisch recht valt aan te nemen dat de appelrechter op grond van de devolutieve werking van het hoger beroep de verplichting heeft de bewijslastverdeling te beoordelen indien een grief tegen de bewijswaardering slaagt, alsmede dat, omdat het Caribisch appelprocesrecht een zogehe- ten gematigd grievenstelsel kent, het daarin bovendien zelfs geen verschil behoeft te maken of een grief tegen de bewijswaardering is gericht.⁷⁴ Zie verder nog de uitspraak van de Hoge Raad van 26 november 2021 en de daaraan voorafgaande conclusie van A-G Drijber inzake artikel 145 lid 4 RvCar over het getuigenverhoor, dat verschilt van de in Nederland geldende regeling die is opgenomen in artikel 164 lid 1 en 2 Rv (NL).⁷⁵ In 2022 is ook de paragraaf in *Asser Procesrecht 4 Hoger beroep* over het Caribisch appelprocesrecht ingrijpend herzien.⁷⁶

EU-recht

In de Caribische Koninkrijksdelen is het EU-recht van toepassing, maar niet in dezelfde omvang als in het Europese

Koninkrijksdeel. Het associatieregime van deel vier van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU) en het daarop gebaseerde associatiebesluit uit 2021⁷⁷ zijn in de Caribische Koninkrijksdelen van toepassing. Dat zijn in totaal 162 EU-rechtelijke bepalingen. Toegegeven, dat zijn minder bepalingen dan de interne-marktregels van deel drie VWEU die van toepassing zijn in het Europese Koninkrijksdeel, maar er is dus wel degelijk EU-recht van toepassing in de Caribische Koninkrijksdelen. Sommige interne-marktregels worden op de Caribische Koninkrijksdelen van toepassing verklaard door het associatiebesluit, door vrijwillige convergentie via lokale/nationale wetgeving of via concordantie. Een voorbeeld van concordantie, betrof de recente richtlijnconforme uitleg van het begrip misleidende reclame door het Gerecht in eerste aanleg (GEA) Curaçao via het concordantiebegin-sel.⁷⁸ Zo concordeerde artikel 6:194 BWCur met artikel 6:194 BW (NL), dat op haar beurt weer een omzetting is van de Richtlijn misleidende en vergelijkende reclame.⁷⁹ Een voorbeeld van convergentie met het EU-recht betreft de Curaçaose Landsverordening inzake concurrentie (Lvic) waarin concurrentieregels zijn opgenomen die overeenkomen met de EU-mededingingsregels. De *Fair Trade Authority Curaçao* had in een sanctiebesluit vastgesteld dat Ernst & Young de Lvic had geschonden door een overname/concentratie niet vooraf te melden. In een beroeps-

procedure tegen dat besluit oordeelde het GEA Curaçao dat *'als het gaat om de uitleg van de bewoordingen in de Lvic aangesloten [moet] worden bij uitleg die in het EU-recht aan deze bepalingen worden gegeven'*, waarna het verwees naar jurisprudentie van het Hof van Justitie van de EU (HvJ EU).⁸⁰

Vanwege het Koninkrijksstatuut zijn het burgerschap, buitenlandse zaken en defensie ongedeeld. Dat heeft invloed op de toepassing van het EU-recht betreffende het EU-burgerschap en het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid (GBVB) van de EU, inclusief sancties gebaseerd op deel vijf VWEU en het EU-defensiebeleid.

Desondanks oordeelden verschillende rechters van de Caribische Koninkrijksdelen in de kroniekperiode ten onrechte en in vrij absolute termen dat het EU-recht en HvJ EU-jurisprudentie aldaar niet van toepassing zijn. Vaak ging dat via redenering dat de Caribische *landen* geen lidstaat zijn en het EU-recht daarom niet van toepassing is.⁸¹ Het Koninkrijk der Nederlanden is EU-lidstaat en als zodanig specifiek genoemd in artikel 52 EU-Verdrag. Dat komt omdat buitenlandse betrekkingen een Koninkrijksaangelegenheid zijn,⁸² waardoor het Koninkrijk (als geheel) een enkelvoudig volkenrechtssubject is dat als enige verdragen kan sluiten.⁸³ De landen kunnen dat zelf niet. Alle *landen* zijn onderdeel van het Koninkrijk en

54. J.P. de Haan, 'Tussen uniformiteit en discordantie. Vijfentwintig jaar civiele rechtsontwikkeling op de Antillen', *NJB* 2022/1943, afl. 28, p. 2248-2254.

55. M.C.F.E. Gielen, *Het Arubaans Burgerlijk Wetboek 2021. Boek 1: Personen- en familierecht. In vergelijking met de wetgeving in de andere delen van het Koninkrijk der Nederlanden* (SNAAR Deel 46), Den Haag: Boom juridisch 2022.

56. Gem. HvJ 14 april 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:81.

57. K. Frielink, *Kort begrip van het Nederlands Caribisch en Surinaams rechtspersonenrecht*, Deventer: Kluwer 2023.

58. J.J.A. Hamers, *Nederlands Caribisch Personenvennootschapsrecht. Personenvennootschappen naar het recht van Aruba, Curaçao en Sint Maarten* (SNAAR Deel 44), Den Haag: Boom juridisch 2021.

59. K. Frielink & J. Hamers, 'Rechtspersonen en personenvennootschappen. Terugkijken en vooruitzien vanuit Caribisch perspectief', in: W.H. van Boom e.a. (red.), *Vooruitgedenkenboek Burgerlijk Wetboek 1992-2022*, Den Haag: Boom 2023, p. 245-254.

60. K. Frielink, *De quasi-bestuurder in het rechtspersonenrecht. Over rechtsbegin-selen, aansprakelijkheid en verplichtingen* (Serie Van der Heijden Instituut nr. 174) (diss. Curaçao), Deventer: Kluwer 2022.

61. H.Th.M. Burgers, 'Oprichtingsrechten bij een SPF', *CJB* 2021, afl. 3, p. 233-240.

62. Zie HR 18 november 2022,

ECLI:NL:HR:2022:1705 en HR 10 februari 2023, ECLI:NL:HR:2023:199. De conclusies die aan deze uitspraken voorafgingen bevatten beide interessante passages over het enquête-recht van Sint Maarten respectievelijk Curaçao. Zie conclusie A-G Assink 29 april 2022, ECLI:NL:PHR:2022:398, met name onder 3.8 en conclusie A-G Drijber 3 juni 2022, ECLI:NL:PHR:2022:535, met name onder 4.2-4.11.

63. Een zoekopdracht op rechtspraak.nl beperkt tot de kroniekperiode op alleen het trefwoord 'bestuursdaarsprakelijkheid' leverde negentien resultaten op. Wij wijzen voorts op de uitspraak van het Gerecht in eerste aanleg Curaçao in de Ennia-zaak – die de gemoederen in Curaçao flink bezig-houdt – van 29 november 2021, zaaknr. CUR201903842/3843/3796/3844/3845/3846 (zie: knipselkrant-curaçao.com/hof-vonnis-ennia-zaak/). Het hof houdt de beslissing aan tot na 24 oktober: curacao.nu/hof-houdt-beslissing-ennia-aan-tot-na-24-oktober/.

64. P. Klik, 'Op zoek naar Caribisch gewoon-terecht', *CJB* 2022, afl. 4, p. 247-264.

65. W. Nieuwesteeg & L. van Vliet, 'De wonderse wereld van het zekerhedenrecht in de overzeese delen van het Koninkrijk der Nederlanden', in: W.H. van Boom e.a. (red.), *Vooruitgedenkenboek Burgerlijk Wetboek 1992-2022*, Den Haag: Boom 2023, p. 255-275.

66. P. Veling, *Arbeidsovereenkomstenrecht*

in de praktijk van Aruba (SNAAR Deel 50), Den Haag: Boom juridisch 2023.

67. Zie Gem. HvJ 6 april 2021, ECLI:NL:OGHACMB:2021:95 (tussenvon-nis) en 25 januari 2022 (tweede tussenvon-nis), *CJB* 2022, afl. 1, p. 63-68.

68. Zie onder meer Gem. HvJ 14 februari 2023, ECLI:NL:OGHACMB:2023:117 en GEA Curaçao 8 februari 2022, ECLI:NL:OGEAC:2022:6.

69. Zie M.V.R. Snel, 'Verplichting om bij te dragen aan beheer en onderhoud van gemeenschappelijke voorzieningen woonre-sort', *CJB* 2021, afl. 2, p. 120-132.

70. HR 26 november 2021, ECLI:NL:HR:2021:1778.

71. S.E. Zijlstra & P.J. Huisman, 'Verplichte mededingingsruimte bij uitgifte van over-heidseigendom: het Didam-arrest en de Caribische landen van het Koninkrijk', *CJB* 2023, afl. 2, p. 75-98.

72. HR 14 oktober 2022, ECLI:NL:HR:2022:1467.

73. Conclusie A-G Wesseling-van Gent, 11 maart 2022, ECLI:NL:PHR:2022:233.

74. Zie conclusie A-G Snijders, 17 december 2021, ECLI:NL:PHR:2021:1185, onder 3.3-3.6.

75. HR 26 november 2021, 20/01562, ECLI:NL:HR:2021:1772.

76. Zie *Asser Procesrecht/Bakels, Hammerstein-van Gent* 4 2022/97.

77. Besluit 2021/1764 van de Raad van 5 oktober 2021 inzake de associatie van de

landen en gebieden overzee met de Euro-pese Unie, met inbegrip van de betrekkin-gen tussen de Europese Unie enerzijds en Groenland en het Koninkrijk Denemarken anderzijds (*PbEU* 2021, L 355/6).

78. Gerecht in eerste aanleg van Curaçao 29 mei 2023, ECLI:NL:OGEAC:2023:118 (*Ussoftgaming N.V./Century Experts B.V.*), r.o. 20.

79. Richtlijn 84/450/EEG inzake misleiden-de reclame en vergelijkende reclame (*Pb EG* 1984, L 250/17), thans Richtlijn 2006/114/EG (*PbEU* 2006, L 376/21).

80. Gerecht in eerste aanleg van Curaçao 25 augustus 2023, ECLI:NL:OGEAC:2023:205 (*Ernst & Young Participaties N.V. e.a./Fair Trade Authority Curaçao (FTAC)*), r.o. 9.2, 9.3 en 13.2.

81. Dat is in lijn met de resultaten van een eerder onderzoek onder rechters van de Caribische Koninkrijksdelen over hun ideeën over het EU-recht; W.W. Geursen, 'No preliminary references from Dutch overseas judges: is it Tambu or Tumba dancing with the Court of Justice?', *European Papers* 2020/2, p. 755-775, op p. 768.

82. Art. 3 lid 1 aanhef en onder b van het Statuut voor het Koninkrijk.

83. Aanwijzing 8.1 lid 3, van de Aanwijzin-gen voor de regelgeving, *Stcrt.* 1992, 230, laatstelijk gewijzigd in *Stcrt.* 2022, 5649. Volgens de toelichting daarbij is de aandui-ding 'Nederland' als verdragsluitende partij daarom onjuist.

De ontwikkelingen die hebben geleid tot extra consumentenbescherming en ook overigens goed inpasbaar zijn in de rechtsorden van de Caribische landen, zouden daar moeten doorwerken

daarom onderdeel van één en dezelfde lidstaat. Binnen de Europese Unie hebben de Caribische Koninkrijksdelen evenwel de status van 'landen en gebieden overzee' (LGO). De LGO zijn zelf(standig) geen lidstaat,⁸⁴ maar wel onderdeel van een lidstaat. Andere autonome regio's van andere lidstaten zijn zelf(standig) ook geen lidstaat.⁸⁵ In de kroniekperiode oordeelden verschillende Caribische rechters eveneens dat de Caribische Koninkrijksdelen geen lidstaat zijn. Dat is weliswaar juist, maar zij verbonden daar de, wat ons betreft onjuiste, conclusie aan dat het EU-recht daarom niet van toepassing is.

Zo oordeelde het Gemeenschappelijk Hof van Justitie (G HvJ) dat, omdat Sint Maarten niet genoemd staat in de lijst met lidstaten van artikel 52 EU-Verdrag, de EU-verdragen aldaar niet van toepassing zijn.⁸⁶ De soep wordt evenwel niet zo heet gegeten, omdat het GHvJ vervolgens aangeeft dat het associatieregime wél van toepassing is op de LGO, waarna het terecht concludeert '*dat het EU-recht niet in volle omvang van toepassing is op Sint Maarten*'. In die strafzaak was verzocht om zendmastgegevens als bewijs uit te sluiten, omdat die zouden zijn verkregen in strijd met de Richtlijn betreffende privacy en elektronische communicatie,⁸⁷ zoals uitgelegd in het licht van het EU-Grondrechtenhandvest door het HvJ EU in het *Prorokatuur*-arrest.⁸⁸ Omdat dat arrest niet het associatieregime betrof, is het daarom niet van toepassing aldus het GHvJ. Die motivering lijkt ons de volgende nuance te missen. Het arrest betreft een interne markt-richtlijn die niet rechtstreeks van toepassing is op Sint Maarten als LGO. Dan is de volgende toets of die richtlijn niet alsnog via concordantie⁸⁹ van toepassing had kunnen zijn. Bovendien is het Franse deel van Sint Maarten als ultraperifeer gebied (UPG) onderdeel van de interne markt. Die richtlijn is daar dus wél van toepassing. Uit de zendmastgegevens blijkt dat de verdachte zich ook ophield in Grand Case in Saint Martin, wat de vraag oproept of die gegevens afkomstig zijn van zendmasten in het Franse deel.⁹⁰ Als dat zo is, zouden die gegevens wél binnen de territoriale reikwijdte van de richtlijn vallen en het *Prorokatuur*-arrest van toepassing zijn met betrekking tot die Franse zendmastgegevens. Kortom, het ligt onzes inziens genuanceerder dan slechts de conclusie dat het *Prorokatuur*-arrest niet de associatieregeling betreft en daarom niet van toepassing is.

Die nuance mist ook in andere rechtspraak in de kroniekperiode, zoals blijkt uit de volgende oordelen: '*[om] dat Curaçao geen deel uitmaakt van de Europese Unie [hebben de persoonsgegevensbeschermingsrichtlijnen] (...) hier te lande geen gelding hebben*';⁹¹ '*Sint Maarten [maakt] geen deel [uit] van het grondgebied van de Europese Unie, zodat rechtspraak die ziet op het Europees recht niet analoog kan worden toegepast*';⁹² of dat '*het Unierecht*

niet in de openbare lichamen van de BES geldt' en er daarom geen reden was HvJ EU-jurisprudentie toe te passen.⁹³

Privaatrecht

Europees privaatrecht is in beginsel niet van toepassing, maar vindt in sommige gevallen, vooral indirect, toch zijn weg naar het recht van de Caribische Koninkrijksdelen.⁹⁴ Een concrete vraag die zich in dit verband voordoet, is welke betekenis de zich in rap tempo opvolgende Europese ontwikkelingen op het gebied van (consumentenbescherming tegen) oneerlijke bedingen in algemene voorwaarden hebben voor de Caribische Koninkrijksdelen. In zijn artikel in het TvC concludeert Snel dat de ontwikkelingen die hebben geleid tot extra consumentenbescherming en ook overigens goed inpasbaar zijn in de rechtsorden van de Caribische landen, daar zouden moeten doorwerken.⁹⁵ Concreet gaat het dan bijvoorbeeld om de *contra proferentem*-regel,⁹⁶ maar ook om de verplichting tot ambtshalve toetsing van (mogelijk) oneerlijke bedingen. In de kroniekperiode kreeg het GEA Curaçao de mogelijkheid om het laatste te bevestigen.⁹⁷ De consument had in rechte geen vernietiging van een beding in de van toepassing zijnde algemene voorwaarden gevorderd. Het GEA toetst het beding uit eigen beweging en concludeert dat het beding onredelijk bezwarend is, maar laat (ambtshalve) vernietiging na, doch laat het beding buiten toepassing vanwege strijd met redelijkheid en billijkheid. In zijn annotatie bij de uitspraak stelt Bollen dat het uitblijven van de ambtshalve vernietiging in deze zaak een gemiste kans is met het oog op de consumentenbescherming in de Caribische Koninkrijksdelen.⁹⁸

Burgerschap

Vanwege het ongedeeld burgerschap, zijn alle Nederlandse burgers EU-burger, ook als zij in Caribische Koninkrijksdelen woonachtig zijn. Zo heeft iedere meerderjarige Nederlander stemrecht voor het Europees Parlement (EP).⁹⁹ Na het *Eman & Sevinger*-arrest,¹⁰⁰ heeft de Nederlandse wetgever in 2008 de Kieswet gewijzigd.¹⁰¹ Dat het land Nederland haar kieswet heeft veranderd, komt vreemd voor vanuit zowel het perspectief dat het Koninkrijk als geheel de lidstaat is die EP-verkiezingen dient te organiseren,¹⁰² als het perspectief dat verkiezingen een landsaangelegenheid zijn.¹⁰³ Een consensus Rijkswet, respectievelijk aansluiting bij de kieswet/landsverordeningen van elk van de vier landen zou logischer zijn.¹⁰⁴ De consequentie van deze keuze, is dat inwoners van de Caribische landen zich eerst moeten registreren en vervolgens per brief kunnen stemmen,¹⁰⁵ terwijl dat niet geldt voor Nederlanders die op de BES-eilanden wonen.¹⁰⁶ Het kabinet antwoordde de Kamer recent dat zij de EP-verkiezingen toegankelijker wil maken en overweegt (i) om een permanente registratie in te voe-

ren, of (ii) om de registratieplicht af te schaffen.¹⁰⁷ De volgende EP-verkiezingen zijn in 2024.

EU-burgers hebben op grond van de betaalrekeningrichtlijn recht op een basisbetaalrekening.¹⁰⁸ Omdat de richtlijn is gebaseerd op deel drie VWEU geldt dit recht alleen binnen de interne markt. In de kroniekperiode is gebleken dat dit vooral voor inwoners van de BES-eilanden een probleem is.¹⁰⁹ Via vrijwillige convergentie met de 'initiatiefwet beschikbaarheid basisbetaalrekening Nederlanders buiten de Europese Unie' heeft Kamerlid Snellers voorgesteld de verplichting voor banken uit te breiden naar iedere consument die de Nederlandse nationaliteit bezit, dus ook naar inwoners van de Caribische Koninkrijksdelen.¹¹⁰

Sanctierecht

In de kroniekperiode zijn er vanwege de Russische inval in Oekraïne op EU-niveau relatief veel sancties afgekondigd. Die sancties zijn voornamelijk in EU-verband vastgesteld en dienen door de lidstaten te worden uitgevoerd.¹¹¹ In het Koninkrijk geschiedt dat via de Rijkssanctiewet. Vanwege 'de eenheid van het buitenlands beleid is het van belang dat EU-sancties binnen het gehele Koninkrijk wor-

den toegepast'.¹¹² Ook vanuit EU-rechtelijk oogpunt lijkt ons dat logisch, omdat die sancties worden genomen in het kader van het GBVB. De territoriale reikwijdte van het GBVB is inherent aan dit beleid, namelijk namens alle lidstaten als geheel en gericht op het buitenland van de EU.¹¹³ Op basis hiervan heeft Curaçao tegoeden bevroren, Sint Maarten een schip en heeft Aruba maatregelen genomen ten aanzien van vliegtuigen die bij haar stonden geregistreerd, maar zich alle in Rusland bevonden.¹¹⁴

Mensenrechtenverdragen

Tijdens de kroniekperiode diende het Constitutioneel Hof Sint Maarten te oordelen of landsverordeningen waarin de eis uit het landspakket was overgenomen om te bezuigen op personeelskosten in de (semi)publieke sector (vanwege de Nederlandse financiële steun na de coronacrisis) in strijd was met onder andere het eigendomsrecht van de Staatsregeling. Het hof interpreteerde dat recht conform jurisprudentie van het EHRM in relatie tot vergelijkbare eisen die aan Griekenland waren gesteld (vanwege de financiële hulp na de eurocrisis).¹¹⁵ Het oordeelde dat de verlaging van de lonen in de publieke sector geen ont-neming, maar een beperking van eigendom is die een

84. Bevestigd door HvJ EU 22 november 2001, C-452/98, ECLI:EU:C:2001:623 (Nederlandse Antillen/Raad), r.o. 51.

85. Denk aan: Belgische gewesten; HvJ EU 11 juni 1991, C-290/89, ECLI:EU:C:1991:243 (Commissie/België); Duitse Länder; HvJ EU, 12 juni 1990, C-8/88, ECLI:EU:C:1990:241 (Duitsland/Commissie), r.o. 13; en de Portugese Azoren; Beschikking HvJ EU 26 november 2009, C-444/08 P, ECLI:EU:C:2009:733 (Região autónoma dos Açores/Raad), r.o. 31-33.

86. Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba, 9 november 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:186.

87. Akte betreffende de verkiezing van de vertegenwoordigers in de Vergadering door middel van rechtstreekse algemene verkiezingen (Pb EG 1976, L 278, p. 5).

88. HvJ EU 2 maart 2021, C-746/18, ECLI:EU:C:2021:152 (H.K./Prokuratuur).

89. Tussen art. 359a lid 1 onder b Wetboek van Strafvordering (Sv) en art. 413 lid 5 onder b Landsverordening van 5 november 1996 houdende vaststelling van een nieuw Wetboek van Strafvordering.

90. Of de andere zendmastgegevens in deze zaak ook te relateren zijn aan het Franse deel blijkt niet uit de geanonimiseerde uitspraak.

91. Gerecht in eerste aanleg van Curaçao 11 augustus 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:238.

92. Raad van Beroep in Ambtenarenzaken van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van

Bonaire, Sint Eustatius en Saba 11 januari 2023, ECLI:NL:ORBAACM:2023:1, r.o. 4.2.3.

93. Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba, 30 november 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:197, r.o. 3.1.

94. Zie daarover M.V.R. Snel, 'Doorwerking van het Europese Unierecht in het burgerlijke recht van de Caribische Koninkrijksdelen', NTBR 2020/22.

95. M.V.R. Snel, 'De "europeanisering" van de algemene voorwaardenregeling in het Nederlands BW. Consequenties voor de Caribische landen?', TvC 2021, afl. 2, p. 82-92.

96. Art. 6:238 lid 2 BW (NL).

97. Gerecht in eerste aanleg Curaçao 22 augustus 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:241.

98. C. Bollen, 'Ambtshalve toetsing van algemene voorwaarden in consumentenovereenkomsten? Annotatie bij Gerecht in eerste aanleg Curaçao 22 augustus 2022, ECLI:NL:OGHACMB:2022:241 (eiseres/PSB Bank)', CJB 2023, afl. 1, p. 19-26.

99. Art. Y3 onder a Kieswet.

100. HvJ EU 12 september 2006, C-300/04, ECLI:EU:C:2006:545 (Eman & Sevinger).

101. Wet van 30 oktober 2008 tot wijziging van de Kieswet in verband met het verlenen van het kiesrecht voor de verkiezing van de leden van het Europees Parlement aan alle Nederlanders die in de Nederlandse Antillen en Aruba woonachtig zijn (Stb. 2008. 476).

102. Conform Richtlijn 93/109/EG tot

vaststelling van de wijze van uitoefening van het actief en passief kiesrecht bij de verkiezingen voor het Europees Parlement ten behoeve van de burgers van de Unie die verblijven in een lidstaat waarvan zij geen onderdaan zijn (PbEU 1993, L 329/34).

103. G.H. Hoogers, 'Waartoe is de Nederlandse wetgever bevoegd? De wijziging van de Kieswet in verband met de zaak Eman-Sevinger', NJB 2008/1566, afl. 31.

104. Zoals voorgesteld door Eerste Kamer leden die hierover van mening verschilden met de regering; Kamerstukken I 2008/09, 31392, D.

105. Net als iedere andere buiten Nederland wonende Nederlander.

106. Art. Ya 32 Kieswet.

107. Kamerstukken II 2022/23, Aanhangsel Handelingen, nr. 2854.

108. Art. 16 Richtlijn 2014/92/EU betreffende de vergelijkbaarheid van de in verband met betaalrekeningen aangerekende vergoedingen, het overstappen naar een andere betaalrekening en de toegang tot betaalrekeningen met basisfuncties (PbEU 2014, L 257/214).

109. Kamerstukken II 2021/22, Aanhangsel Handelingen, nr. 2187; Kamerstukken II 2022/23, Aanhangsel Handelingen, nr. 992.

110. Kamerstukken II 2021/22, 36015, nr. 3, p. 16 en 19 en de voorgestelde wijziging van art. 4:71f lid 1 onder b Wft (Kamerstukken II 2021/22, 36015, nr. 2, p. 1). De Raad van State onderkent dit probleem, maar mist een analyse daarvan en ook

waarom de gekozen oplossing de meest geschikte is en wat dit zal betekenen voor de Nederlandse banken; Afdeling advisering van de Raad van State, 20 april 2022, W06.22.0009/III, par. 2.b en 6.

111. Art. 215 VWEU.

112. 'Dit uitgangspunt is vastgesteld en een aantal malen bevestigd in de Rijksminister-raad'; Kamerstukken II 2013/14, Aanhangsel Handelingen, nr. 2968; in dezelfde zin: Kamerstukken II 2013/14, 34009, nr. 4, p. 5. Door de Staten van Curaçao werd betwijfeld of dat de juiste benadering is (Kamerstukken II 2014/15, 34009, nr. 5).

De regering reageerde daarop door aan te geven dat zij niet onderschrijft dat 'geopolitieke verschillen tot differentiatie van het buitenlands beleid van het Koninkrijk zouden mogen leiden' (Kamerstukken II 2014/15, 34009, nr. 8).

113. J. Ziller, 'Flexibility in the Geographical Scope of EU Law: Diversity and Differentiation in the Application of Substantive Law on the Member States' Territory', in: G. de Búrca & J. Scott (red.), *Constitutional change in the EU: from uniformity to flexibility?*, Oxford: Hart Publishing 2000, p. 113, p. 115.

114. Kamerstukken II 2021/22, Aanhangsel Handelingen, nr. 2953.

115. Constitutioneel Hof Sint Maarten 1 november 2021, ECLI:NL:OCHM:2021:2 (Ombudsman/Regering van Sint Maarten), r.o. 5.1, onder verwijzing naar EHRM 7 mei 2013, appl. nrs. 57665/12 en 57657/12 (Koufaki en ADEDY/Griekenland).

Het bestaansminimum/armoedegrens op de BES-eilanden is regelmatig onderdeel van parlementair debat, maar is nog niet vastgesteld

groot algemeen belang dient en daarom niet in strijd is met het eigendomsrecht.¹¹⁶

Het bestaansminimum/armoedegrens op de BES-eilanden is regelmatig onderdeel van parlementair debat, maar is nog niet vastgesteld. De Commissie sociaal minimum Caribisch Nederland doet daar nu onderzoek naar. Een voldoende levenstandaard is een recht onder artikel 11 Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten. Daarom heeft het College voor de rechten van de mens aangedrongen op versnelling van het proces het bestaansminimum vast te stellen.¹¹⁷

In de vorige kroniek vermeldde we al dat er in een bestuursakkoord was afgesproken te wedijveren voor een officiële status van het Papiaments onder het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Het adviescomité dat opereert onder dit handvest heeft het Koninkrijk recent op het hart gedrukt medegelding van dit handvest te ratificeren voor Bonaire en het handvest ook toe te passen in relatie tot mensen die Papiaments spreken in Europees Nederland en vanaf nu al te handelen conform het handvest.¹¹⁸

Caribisch fiscaal recht

Ten aanzien van het fiscale recht bespreken wij in deze Kroniek vanwege de beperkte ruimte slechts enkele opvallende ontwikkelingen in Aruba en Curaçao. In Sint Maarten is gedurende de kroniekperiode hoegenaamd geen belastingwetswijziging van enige betekenis geweest. We beginnen met het Belastingplan 2023 van Aruba.

Aruba

In augustus 2022 werd bekend dat de Arubaanse regering de btw niet per 1 januari 2023 zal invoeren. In plaats daarvan kondigde de regering het *Plan di Impuesto 2023* (Belastingplan 2023) aan.¹¹⁹ Met de Landsverordening Belastingplan 2023 heeft Aruba een aantal stappen gezet tot hervorming, modernisering en vereenvoudiging van het Arubaanse belastingstelsel.¹²⁰ Het *Plan di Impuesto 2023* omvat niet alleen een verhoging van het tarief van de BBO met 1%, waardoor het gecombineerde BBO/BAZV/BAVP-tarief 7% zal zijn (BBO 2,5%, BAVP 1,5% en BAZV 3%),¹²¹ maar ook verschillende andere fiscale maatregelen. De meest ingrijpende wijziging is de per 1 augustus 2023 ingevoerde 'heffing van BBO aan de grens'.¹²² Het betreft een heffing van BBO/BAVP en BAZV: bij invoer van goederen door ondernemers en door niet-ondernemers. Voor ondernemers is evenwel een aftrekrecht geïntroduceerd.

In de kroniekperiode is een aantal belangwekkende Arubaanse uitspraken gedaan, waarvan we er twee bespreken. De eerste heeft betrekking op de Arubaanse succes-

siebelasting. Deze belasting is in Aruba halverwege 2018 afgeschaft. Verervingen van onroerende zaken zijn sindsdien onder de reikwijdte van de overdrachtsbelasting gebracht. Dit leidde tot een aantal rechtszaken¹²³ over de vraag of bij intrekking van de Arubaanse Landsverordening successiebelasting (LvSB),¹²⁴ zonder overgangsbepaling, moet worden uitgegaan van onmiddellijke werking van de intrekking, ook al heeft het belastbare feit zich vóór de intrekking voorgedaan. Zowel het GEA als het GHvJ oordelen van wel. Door de intrekking van de LvSB bestaat geen wettelijke grondslag meer voor het nadien opleggen van een aanslag. Na 30 juni 2018 heeft de Inspecteur niet langer de bevoegdheid om successiebelasting te heffen. Het is volgens het GHvJ daarbij niet relevant of de materiële belastingschuld voorafgaand aan die intrekking al is ontstaan. Saillant detail is dat de Raad van Advies (RvA) in het wetgevingstraject de wetgever had geadviseerd om een overgangsrechtelijke voorziening te treffen, maar de minister achtte dat niet nodig:

Aangezien zowel de successie als de overdrachtsbelasting als tijdstipbelasting kunnen worden aangemerkt, die dus aanknoopt bij het tijdstip van overlijden dan wel overgang, schenking of overdracht, is duidelijk wanneer een belastbaar feit zich heeft voorgedaan, waardoor een overgangsregeling niet noodzakelijk is.'

Dit blijkt achteraf een grove misvatting te zijn. Het GHvJ overwoog:

'Indien de regelgever bij wijziging of intrekking van een wet(s)bepaling) in de wijzigings- of intrekkingwet geen overgangsbepaling opneemt, moet worden uitgegaan van de hoofdregel van onmiddellijke werking van de gewijzigde bepaling dan wel de intrekking, ook al kan uit de wetgeschiedenis worden afgeleid dat de regelgever een andere uitwerking voor ogen had (vgl. HR 22 januari 2021, ECLI:NL:HR:2021:83 en HR 14 juni 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY1244.) De (duidelijke) wettekst gaat dus voor op de uit de wetgeschiedenis blijken de bedoeling van de regelgever.'

Vermeldenswaard is ook de eerste prejudiciële belastingzaak van het GEA Aruba.¹²⁵ De kernvraag in deze zaak is of de jaarlijks verschuldigde Arubaanse grondbelasting wordt geheven door middel van één vijfjaarsoortslag die aan het begin van het tijdvak plaatsvindt of dat de grondbelasting geheven wordt door een jaarlijks op te leggen aanslag. Beantwoording van deze vraag is relevant aangezien halverwege het vijfjaarstijdvak 2017-2021 de Arubaanse Landsverordening grondbelasting (Lgb) is gewijzigd waarbij het tarief is verhoogd. De vraag of de aanslag 2019 een tweede aanslag vormt, wordt door de Hoge Raad – contrair aan de conclusie van A-G IJzerman¹²⁶ – ontkennend beantwoord.¹²⁷ Daarmee laat de Hoge Raad naar onze mening de wettelijke heffingssystematiek van de Arubaanse grondbelasting volledig buiten beschouwing. Dat de uitspraak van het GEA volledig in lijn is met de beantwoording van de prejudiciële vragen door de Hoge Raad is niet verrassend. Opvallend is wel dat het GEA in haar uitspraak melding maakt van haar 'geringe bewegingsvrijheid' om anders te oordelen.¹²⁸ Hierdoor

Hierdoor wordt bij ons de indruk gewekt dat het GEA zelf niet helemaal overtuigd is van de juistheid van het oordeel van de Hoge Raad

wordt bij ons de indruk gewekt dat het GEA zelf niet helemaal overtuigd is van de juistheid van het oordeel van de Hoge Raad.

Wij wijzen nog op het symposium dat het GHvJ op 17 april 2023 bij de Universiteit van Aruba heeft georganiseerd onder de titel 'De toekomst van de fiscaliteit in het Caribisch deel van het Koninkrijk'. Het symposium vond plaats ter gelegenheid van het vertrek en tevens pensionering van de belastingrechter mr. drs. Mari de Werd. De Werd is de eerste rechter geweest na de invoering van twee feitelijke instanties in de Caribische Koninkrijkslanden en hij heeft aanzienlijk bijgedragen aan de rechtsontwikkeling overzee. Met name in zijn tweede termijn heeft hij standpunten ingenomen waar men in de praktijk mee vooruit kon.

Curaçao

In de vorige kroniek maakten we nog melding van de beperkte belangstelling voor de fiscale verdragsrechtelijke positie van Curaçao. In deze kroniekperiode hebben zich op dat gebied belangrijke ontwikkelingen voorgedaan. Allereerst noemen wij de promotie van Germaine Rekwest op 28 september 2022 aan de Universiteit Leiden op het proefschrift 'Een fiscaal verdragsbeleid voor Curaçao; een onderzoek naar een instrumentarium voor het ontwikkelen van een fiscaal verdragsbeleid voor Curaçao'.¹²⁹ Rekwest concludeert dat de knelpunten die Curaçao ervaart bij het afsluiten van belastingverdragen vooral terug te voeren zijn tot de beperkte bestuurs- en uitvoeringscapaciteit en het gebrek aan voldoende economische betrekkingen met potentiële partnerlanden. Het obstakel dat volgens Rekwest het meest essentieel is betreft het feit dat Curaçao van Nederland afhankelijk is om een

belastingverdrag te ratificeren. Dit proces verloopt in de praktijk zeer moeizaam en door Curaçao afgesloten verdragen die bij Nederland worden aangemeld, worden niet bekrachtigd. Het blijft onduidelijk wat de exacte oorzaak hiervan is. Duidelijk is wel dat vanuit Nederland veelvuldig ambtelijke vragen worden gesteld die veelal door Curaçao, vermoedelijk vanwege beperkte capaciteit, onbeantwoord blijven. Op vragen die wel beantwoord worden, volgen opnieuw vragen uit Nederland. Het ontwikkelen en publiceren van een eigen fiscaal verdragsbeleid dat gebaseerd is op het afwegingskader dat in het proefschrift is gepresenteerd, zal volgens de promovenda kunnen bijdragen aan het opbouwen van een belastingverdragennetwerk. In november 2022 wordt Rekwest door de Curaçaose Minister van Financiën aangesteld als voorzitter van de taskforce belastingverdragen.

Een eerste succes van de taskforce is de publicatie van het 'Curaçaos fiscaal verdragsbeleid' in april 2023.¹³⁰ Uit het beleid volgt dat Curaçao het modelverdrag van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) als uitgangspunt neemt omdat veel landen dat eveneens doen. Ook is de verwachting dat de voortgang van de onderhandelingen met partnerlanden op basis van een OESO-modelverdrag vlotter zal lopen. Op een beperkt aantal onderdelen wijkt de Curaçaose inzet af van het OESO-modelverdrag. Die afwijkende standpunten worden in het gepubliceerde verdragsbeleid toegelicht. Er is ten aanzien van de belastingverdragen ook minder goed nieuws voor Curaçao. In de zomer van 2023 heeft Noorwegen bekend gemaakt dat het belastingverdrag met Curaçao – het enige belastingverdrag dat Curaçao heeft dat in werking is getreden – per 1 januari 2024 wordt opgezegd. Het verdrag voldoet niet aan de actuele internationale standaarden en wordt volgens Noorwegen niet of nauwelijks gebruikt. De opzegging van het verdrag dat sinds 1990 in werking is, komt niettemin als een grote verrassing voor Curaçao. De Minister van Financiën, Javier Sylvania, reageert dat Curaçao alles in het werk zal stellen om tot een nieuw belastingverdrag met Noorwegen te komen.

Dan zijn er nog de belastingregelingen *binnen* het Koninkrijk. Deze regelingen bezitten weliswaar de kenmerken van een verdrag, maar zijn dat uitdrukkelijk niet, omdat het gaat om de fiscale verhoudingen binnen één jurisdictie. De belastingregelingen zijn in een Rijkswet

^{116.} Idem, r.o. 5.7; ongelijkheid tussen werknemers in de private en publieke sector werd een ongerechtvaardigde ongelijke behandeling geacht (r.o. 6.3).

^{117.} In haar recente rapportage aan het VN-comité dat toeziet op de naleving van dat mensenrechtenverdrag; Netherlands Institute for Human Rights, 'Written submission to the 73rd Pre-Sessional Working Group of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) on behalf of the consideration of the seventh periodic report of the Netherlands', augustus 2023, randnummers 22-23.

^{118.} Advisory committee on the framework

convention for the protection of national minorities, 'Fourth opinion on the Netherlands', ACFC/OP/IV(2022)1, 3 april 2023, gepubliceerd op 24 augustus 2023, randnummer 47.

^{119.} L. Henriquez, 'Proposed Tax Reform 2023 Aruba', *Caribbean Tax Law Journal*, no. 2, 2022, p. 28-31.

^{120.} AB. 2022 no. 161.

^{121.} De Arubaanse BBO is een gecombineerde heffing van de Bestemmingsheffing Algemene Ziektekosten Verzekering (BAZV) en de Belasting additionele voorzieningen PPS-projecten (BAVP), die wetstechnisch zijn vormgegeven als aparte heffingen,

maar feitelijk een tariefsverhoging inhouden.

^{122.} AB. 2023 no. 25.

^{123.} Gemeenschappelijk Hof van Justitie 28 juni 2023, ECLI:OGHACMB:2023:105, *NLF* 2023/1607, m.nt. Rekwest.

^{124.} AB. 1990 no. GT26.

^{125.} Gerecht in eerste aanleg van Aruba, ECLI:NL:OGEAA:2022:15, *NLF* 2023/02123, m.nt. Lopez Ramirez.

^{126.} ECLI:NL:PHR:2022:1126.

^{127.} HR, 14 april 2023, ECLI:NL:HR:2023:571, *BNB* 2023/87, m.nt. Weijers en *NLF* 2023/0871, m.nt. Rekwest en *BNB* 2023/86, m.nt. Kavelaars.

^{128.} Gerecht in eerste aanleg van Aruba, ECLI:NL:OGEAA:2023:127, *NLF* 2023/1935, m.nt. Rekwest.

^{129.} G.D. Rekwest, *Een fiscaal verdragsbeleid voor Curaçao* (diss. Leiden), 2022, te raadplegen via scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/3464675 en www.germainerekwest.nl.

^{130.} Curaçaos Fiscaal Verdragsbeleid 2023, minfin.cw/nl/curacao-fiscaal-verdragsbeleid-2023/, Curaçao 2023 Tax Treaty Policy, minfin.cw/curacao-2023-tax-treaty-policy/.

neergelegd, een wet die voor het hele Koninkrijk geldt. Aruba en Sint Maarten hebben in de kroniekperiode met Nederland onderhandeld over een Belastingregeling Nederland Aruba (BRNA) respectievelijk een aanpassing van de Belastingregeling Nederland Sint Maarten (BRNS). De onderhandelingen voor de BRNA en de BRNS hebben in de kroniekperiode nog niet tot overeenstemming geleid.

Voor Curaçao ligt dat anders. De onderhandelingen tussen Nederland en Curaçao hebben geresulteerd in het wetsvoorstel Rijkswet tot wijziging van de Belastingregeling Nederland Curaçao (BRNC) dat eind april 2023 naar de Tweede Kamer is gestuurd.¹³¹ Aanleiding voor het wijzi-

Belastingregelingen binnen het Koninkrijk bezitten weliswaar de kenmerken van een verdrag, maar zijn dat uitdrukkelijk niet

gingsvoorstel is tweeledig. Ten eerste zijn in beide landen fiscale wijzigingen geweest, waardoor de BRNC op enkele onderdelen aansluiting met de nationale belastingstelsels mist. Ten tweede wordt met het wijzigingsvoorstel beoogd de BRNC in lijn te brengen met de internationale ontwikkelingen, in het bijzonder de minimumstandaarden van het BEPS-project (Base Erosion and Profit Shifting) van de OESO.¹³² Dit betreft de titel en de considerans, het opnemen van een algemene antimisbruikbepaling en de toegang tot de onderlingoverlegprocedure.

Er is kritiek geuit op het wetsvoorstel, met name over het feit dat de BRNC in lijn met de BEPS-minimumstandaarden gewijzigd wordt, terwijl de BRNC geen verdrag is, maar een Rijkswet.¹³³ De OESO-minimumstandaarden gelden immers voor belastingverdragen tussen staten. Hoe het Koninkrijk de onderlinge relaties binnen het Koninkrijk regelt, is een interne aangelegenheid. Er is daarnaast kritiek geuit over de vervanging van de huidige antimisbruikbepalingen (fraus legis) in de BRNC door een nieuwe algemene anti-ontgaansbepaling: de Principle Purpose Test (PPT), omdat de PPT gepaard zou gaan met veel rechtsonzekerheid.¹³⁴ Ook het Parlement van Curaçao heeft zich gebogen over het wijzigingsvoorstel en heeft een reeks vragen gesteld.¹³⁵

Een andere markante ontwikkeling in de kroniekperiode betreft het invorderingsbeleid van het Ministerie van Financiën van Curaçao. Minister Silvania maakt veelvuldig gebruik van zijn Facebookpagina als communicatiemiddel. Zo ook in januari 2023 toen hij verslag deed van de afboekingen ten aanzien van belastingschulden van 2017 en ouder. De minister maakte melding van de opschoning van het invorderingsbestand door de Ontvanger en adviseerde belastingplichtigen om bij de Ontvanger een debiteurenlijst op te vragen om te controleren of de opschoning correct heeft plaatsgevonden. Het formele beleid ten aanzien van de reikwijdte en de omvang van de

opschoning werd pas enkele maanden later, in april, officieel gepubliceerd. Toen werd pas duidelijk dat aanslagen welke betrekking hebben op de belastingjaren 2017 en ouder niet meer actief zouden worden ingevorderd. Tevens werd melding gemaakt van drie uitzonderingen op de hoofdregel. Aanslagen over de belastingjaren 2017 en ouder worden wel ingevorderd: (i) indien deze zijn opgelegd naar aanleiding van een fiscaal strafrechtelijk onderzoek; (ii) indien de belastingschuld over de jaren 2017 en ouder Naf 1 miljoen of hoger bedraagt en de belastingdienst over informatie beschikt waaruit blijkt dat er verhaalsmogelijkheden zijn; of (iii) indien de belastingschuld over 2017 en ouder reeds op een derdenrekening (zoals bij een notaris) is voldaan. Op 10 augustus 2023 heeft het GHvJ in dit kader uitspraak gedaan in een drietal procedures,¹³⁶ waarin geoordeeld is dat de uitlatingen van de Minister van Financiën van Curaçao op zijn Facebookpagina niet voor meerdere uitleg vatbaar zijn en dat deze zonder voorbehoud zijn gedaan. Volgens het GHvJ heeft dit ertoe geleid dat belanghebbende uit die handelwijze redelijkerwijs kon en mocht afleiden dat de Ontvanger de aanslag niet meer kan en zal invorderen. De drie geformuleerde uitzonderingen in het persbericht van 3 april 2023 gelden volgens het GHvJ pas vanaf die datum en hebben geen terugwerkende kracht.

Tot slot nog een ontwikkeling ten aanzien van het winstbelastingtarief van Curaçao. Tot 1 januari 2023 werden de in de economische zone gevestigde bedrijven onderworpen aan een belastingtarief van 2% winstbelasting. Als gevolg van een aantal wetwijzigingen in 2018 en 2019 zijn met ingang van 1 januari 2023 bedrijven in de economische zone net als alle andere in Curaçao gevestigde bedrijven aan het nationale winstbelastingtarief van 22% onderworpen over hun belastbare winst uit binnenlandse onderneming. Ter stimulering van zowel bestaande als nieuwe bedrijven is het tarief van de winstbelasting voor alle bedrijven op wie artikel 15 lid 1 Landsverordening op de winstbelasting 1940 van toepassing is verlaagd.¹³⁷ Aangezien het gebruikelijke advies- en wetgevingstraject enige tijd kan duren alvorens de ontwerp-landsverordening is aangenomen en in werking kan treden, hebben de Ministers van Financiën en van Economische Ontwikkeling daarop vooruitlopend de goedkeuring gevraagd van de Staten om het nieuwe tarief reeds bij aanschrijving bekend te maken, ook met terugwerken de kracht tot en met 1 januari 2023. De verlaging is vormgegeven door introductie van een opstarttarief van 15% over de eerste Naf 500.000 aan belastbare binnenlandse winst. Over de winst boven het bedrag van Naf 500.000 geldt het tarief van 22%.

Signaleringen in fiscale (vak)bladen

De beperkte ruimte die deze kroniek biedt maakt dat wij volstaan met slechts enkele signaleringen. In de eerste plaats wijzen wij op de lancering in 2022 van de nieuwe periodieke (online) uitgave *Caribbean Tax Law Journal* waarin vooral bijdragen zijn opgenomen van auteurs uit de Caribische Koninkrijksdelen. We noemen onder meer de bijdrage van Mitchell Karman over de effectiviteit van de Curaçaose onroerendezaakbelasting.¹³⁸ Voor een beknopt overzicht van de fiscale wijzigingen in Curaçao over 2021 verwijzen wij naar de bijdrage van Rejauna

Rojer '2021 Tax Law amendments and updates'.¹³⁹ In 'The Curaçao Territorial Profit Tax Regime; Lack Of Practical Guidance' gaan Lennart Huijsen & Josuë Matos in op de praktische aspecten van het territoriaal regime van Curaçao dat op 1 januari 2020 is ingevoerd.¹⁴⁰ In zijn bijdrage 'Proposed Tax Reform 2023 Aruba', zet Lance Henriquez de voorgestelde belastingherziening van Aruba uiteen.¹⁴¹ Met betrekking tot cryptocurrency in Sint Maarten is de analyse van Marco Aalbers vermeldenswaardig.¹⁴² Jourainne Wever bespreekt in haar bijdrage de Arubaanse hervorming van de overdrachtsbelasting en de impact ervan op fusies en overnames en herstructurerings.¹⁴³ Verder wijzen wij op het verschijnen van de columnbundel van Peter Kavelaars getiteld *Fiscale perikelen in 2023*.¹⁴⁴ De bundel is een compilatie van de bijna honderd columns over fiscale actualiteiten die eerder in het Antilliaans Dagblad zijn verschenen. In juni 2023 is een geheel herziene derde druk van het boek *Capita Selecta Caribisch fiscaal recht* uitgegeven.¹⁴⁵ In dezelfde periode is ook de nieuwe

tekstbundel *Texts on Caribbean, European and International Tax Law* verschenen, waarin onder meer de belastingregelingen van het Koninkrijk en het nieuwe fiscaal verdragsbeleid van Curaçao zijn opgenomen.¹⁴⁶

Uitleiding

De kroniek Caribisch recht kenmerkt zich niet alleen door enkele bijzondere ontwikkelingen, maar het bestrijkt bovendien een groot aantal rechtsgebieden van de drie Caribische landen in het Koninkrijk, Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Het zal u daarom niet verbazen dat uw Caribische chroniqueurs er niet in zijn geslaagd om alle Caribische bespiegelingen aan u te presenteren. Ondertussen zijn er interessante ontwikkelingen op het gebied van het privaatrecht te verwachten, in het bijzonder de uitspraak van de Hoge Raad in de kwestie van huwelijk voor paren van gelijk geslacht. Liefhebbers van het Caribisch recht mogen met recht uitkijken naar de volgende kroniek Caribisch recht. ●

¹³¹. Kamerstukken II 2022/23, 36351 (R2184), nr. 1.

¹³². Zie ook A. de Graaf & A. Postma, 'Wijzigingen BRNC 2015: implementatie BEPS-minimumstandaard tegengaan BRNC-shopping', *MBB Belasting Beschouwingen* 2023, no. 10, p. 19-29.

¹³³. MvF, 28 april 2023, *NLF* 2023/1097, m.nt. Rekwest.

¹³⁴. G. Rekwest, 'Noodzaak aanpassing BRNC aan internationale eisen?', *Antilliaans Dagblad*, 1 juni 2023.

¹³⁵. Kamerstukken II 2022/23, 36351 (R2184), nr. 6.

¹³⁶. ECLI:NL:OGHACMB:2023:147, ECLI:NL:OGHACMB:2023:148 en

ECLI:NL:OGHACMB:2023:149, *NLF* 2023/1977, m.nt. Lopez Ramirez.

¹³⁷. Aanschrijving Wijziging belastingtarief winstbelasting van 7 juli 2023, *Landscourant van Curaçao*, 4 augustus 2023, jaargang 2023, nr. 31 (*Lcrt.* 2023 no. 31), p. 10-15.

¹³⁸. M. Karman, 'Chronicles of the Curaçao Real Estate Tax', *Caribbean Tax Law Journal* 2022, no. 1, p. 8-10.

¹³⁹. R. Rojer, '2021 Tax Law Amendments and Updates', *Caribbean Tax Law Journal*,

2022, no. 1, p. 11.

¹⁴⁰. L. Huijsen & J. Matos, 'The Curaçao Territorial Profit Tax Regime; Lack Of Practical Guidance', *Caribbean Tax Law Journal* 2022, no. 2, p. 20-23.

¹⁴¹. L. Henriquez, 'Proposed Tax Reform 2023 Aruba', *Caribbean Tax Law Journal* 2022, no. 1, p. 28-31.

¹⁴². M. Aalbers, 'Cryptocurrency in Sint Maarten', *Caribbean Tax Law Journal* 2022, no. 2, p. 52-54.

¹⁴³. J. Wever, 'Aruban Real Estate Transfer Tax Reform and its Impact on M&A and Restructuring', *Caribbean Tax Law Journal*

2023, no. 4, p. 5-8.

¹⁴⁴. P. Kavelaars, *Fiscale Perikelen*, Stichting Caribische Belasting en Europawinkel, 2023. De bundel is gratis te downloaden via antilliaansdagblad.com.

¹⁴⁵. G. Rekwest e.a. (red.), *Capita Selecta Caribisch fiscaal recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2023.

¹⁴⁶. G. Rekwest, *Texts on Caribbean, European and International Tax Law*, Deventer: Wolters Kluwer 2023.